

Tyrkiet – hvor går landet hen?

Tyrkiet har det seneste tiår primært tiltrukket sig positive overskrifter i international presse. Ikke mindst har landets betydelige økonomiske vækst, der har skabt en tredobling af BNI pr. indbygger i perioden 2002-12, skabt megen positiv omtale. Og der har også i mange analyser været fokus på det, der mere end noget andet har skabt grundlaget for den imponerende økonomiske udvikling i Tyrkiet, nemlig en hidtil uset lang periode med politisk stabilitet. Som kontrast hertil hæftedes tidligere betegnelser på Tyrkiet som ”Europas syge mand”, og nyhederne fra landet tegnedes ofte af dramatiske elementer såsom militærkup og regeringers fald i utide.

**AF DANMARKS AMBASSADØR I ANKARA,
RUBEN MADSEN**

Erdogan og AKP – ulv i fåreklæder?

Skiftet til perioden med politisk stabilitet indtraf i 2002, hvor premierminister Erdogans parti, AKP (Retfærdigheds- og Udviklingspartiet), vandt sin første valgsejr. AKP vandt også valgene i 2007 og 2011, og vel at mærke med stigende stemmetal fra valg til valg. Men på trods af de markante flertal har Tyrkiets politiske scene også de senere år været mærket af nogle af de gamle modsætninger, der fortsat præger landet.

De fleste udenlandske iagttagere vil nok betegne AKP som et konservativt, moderat islamisk, pragmatisk orienteret og bredt appellerende parti. Selv tegner AKP gerne billedet af sig selv som en parallel til de store kristelige folkepartier i Vesteuropa. Men der er i Tyrkiet, og også udenfor, nogle, der ser AKP grundlæggende som et islamistisk parti, der som en ”ulv i fåreklæder” kun fremstår som moderat og kompromisvillig indtil den dag, hvor man har opnået fuld kontrol med de statslige institutioner, herunder militæret, hvorefter man vil gennemtvunge en islamisering af landet og ændre dets sekulære indretning som fastlagt af landsfaderen, Atatürk, efter den moderne tyrkiske republikk dannelsen i 1923.

Mange tyrkiske politikere, og særligt repræsentanter for det gamle republikanske parti, CHP, har siden 2002 ihærdigt søgt at overbevise tyrkere og også udenlandske kontakter om, at AKP reelt er den omtalte ”ulv i fåreklæder”.

Men det er ikke lykkedes særligt godt at overbevise de tyrkiske vælgere, tvært imod kan man sige, når man ser på AKP's stemmetal ved de tre seneste valg. CHP er stadig det største oppositionsparti, men har de senere år oplevet vigende opslutning. Det hænger efter alt at dømme sammen med, at ”ulven kommer”-strategien ikke virker, og at partiet

har undladt at forny sig og dermed får stadig sværere ved at sætte dagsordenen i tyrkisk politik.

Faktisk må dette betegnes som et reelt problem for tyrkisk politik, idet der i et demokrati som bekendt altid er behov for en stærk og årvågen opposition – ikke mindst i situationer med stærke regeringer og politiske ledere, der i lange perioder rager højt op og dominerer i det politiske landskab.

Folkelige protester i maj/juni 2013

For nylig indtraf så en ny udvikling i Tyrkiet med vedvarende og relativt bredt baserede folkelige protester. Hvad startede som nogle begrænsede protester over planerne om at sløjfe en park i det centrale Istanbul, Gezi Park, og i stedet indrette et nyt indkøbscenter og genopføre en historisk ottomansk militærbarak, endte som brede folkelige protester, der spredtes fra Istanbuls Taksim Plads, der ligger side om side med Gezi Park, til andre tyrkiske storbyer.

Demonstrationerne blev overalt mødt af store politiopbud og førte til helt nye overskrifter om Tyrkiet i international presse, hvor der fokuseredes på politiets overdrevne brug af magtmidler, herunder vandkanoner og tåregas. Fem omkom, herunder en politimand, og mange blev såret i forbindelse med urolighederne, der toppede i begyndelsen af juni i 2013 og stilnede af hen over sommeren.

Tyrkiet og EU

Man kunne i pressen til tider få indtrykket, at Tyrkiet var det seneste udslag af det såkaldte arabiske forår: Først Tahrir-pladsen i Kairo, nu Taksim-pladsen i Istanbul. Lad det være sagt med det samme: En sådan sammenligning har ikke rod i virkeligheden. Tyrkiet er ikke et arabisk land, og Tyrkiet er ikke Mellemøsten. Tyrkiet har været medlem af NATO siden 1952 og er i dag EU-kandidatland og forhandler om optagelse i EU. Ønsket om EU-tilnærmelse har sat normen for Tyrkiets reformbestrebelse i en årrække.

» (...) der kan ikke herske tvivl om, at landet i dag er tættere på EU's standarder (acquis) end nogensinde før.

» Hvis denne foreløbige analyse af urolighederne holder, er der i virkeligheden tale om en modning af det tyrkiske civilsamfund, som vil styrke demokratiet i landet.

Der udestår klart reformer, inden Tyrkiet er klar til EU-medlemskab, herunder ikke mindst på det retslige område og vedrørende frihedsrettighederne. Men der kan ikke herske tvivl om, at landet i dag er tættere på EU's standarder (acquis) end nogensinde før.

Snarere end mellemøstlige paralleller peger meget på, at urolighederne i Tyrkiet et stykke hen ad vejen kan sammenlignes med de anti-autoritære demonstrationer, der fandt sted i Vesteuropa i 1970'erne og 80'erne.

Der har i Tyrkiet været tale om en kerne af unge studerende og højtuddannede, der ud over den urimelige magtanvendelse fra politiets side har følt sig kaldet til modstand mod den tyrkiske regerings meget hårde italesættelse af begivenhederne og en belærende indstilling over for ungdommen i almindelighed.

Nok er der således tale om en dynamik mellem demonstrationerne og regeringens ageren, men det ville være forkert at antage, at de demonstrerende alene rettede deres tilkendegivelser mod regeringslederen og AKP. Øvrige politiske aktører bør i lige så høj grad læse den udvikling i 'demokratiets væsen' i Tyrkiet, som urolighederne var udtryk for. Det største oppositionsparti, CHP, og andre organiserede aktører forsøgte fra starten at 'omfavne' urolighederne og at sætte den politiske dagsorden for de demonstrerende. Men det lykkedes ikke. Dertil var den indre sammenhængskraft blandt de demonstrerende, der udpræget organiserede sig ved hjælp af de sociale medier, allerede i den tidlige fase for stor.

Hvis denne foreløbige analyse af urolighederne holder, er der i virkeligheden tale om en modning af det tyrkiske civilsamfund, som vil styrke demokratiet i landet, belønne de partier, der forstår at 'læse' forandringens vinde – og straffe dem, der ikke gør. Der vil

være en række valg i Tyrkiet i 2014 og 2015, lokal- parlaments- og præsidentvalg. Ingen venter lige nu større forskydninger i tilslutningen til partierne, herunder AKP og CHP, men det bliver under alle omstændigheder spændende at følge forløbet, herunder hvilke politikere der forstår at 'læse' de nye politiske strømninger.

Ingen problemer med naboer

Som det er velkendt for historiske interesse-rede, kan netop historien spille en stor rolle for et lands selvforståelse og ageren udadtil (jf. Slesvig-spørgsmålet for Danmark). Det gælder i udpræget grad for Tyrkiet, der så, hvordan Vestmagterne, i form af Storbritannien og Frankrig, og naboerne, særligt Grækenland og Armenien, efter første Verdenskrig søgte at dele resterne af det gamle ottomanske imperium op, således at der kun blev en mindre del tilbage midt på Den Anatolske Højslette. Det var den udvikling, som Tyrkiets landsfader, Atatürk, effektivt modsatte sig med en folkehær i ryggen, således at Den Tyrkiske Republik kunne dannes i 1923 stort set inden for dagens grænser. Men denne udvikling satte sig spor i både folkesjæl og udenrigspolitik og særligt i forholdene til de direkte naboer: Grækenland, Bulgarien, Georgien, Armenien, Iran, Irak og Syrien – og Cypren-spørgsmålet ikke at forglemme. Op igennem det 20. århundrede blev Tyrkiets forhold aldrig særligt godt og åbent til nogen af de direkte naboer, men Tyrkiet satte i stedet i tråd med Atatürks klare vestlige orientering fokus på atlantisk og europæisk tilnærmelse og integration.

I 2009 formulerede Tyrkiet imidlertid en ny udenrigspolitisk ambition, der tog udgangspunkt i mantraet: Nul problemer med naboer. Der var tale om en politik, som nød bred respekt hos Tyrkiets NATO-allierede og europæiske samarbejdspartnere, og som også førte til nye åbninger særligt i forhold til Armenien (jf. det såkaldte 'fodboldsdiplomati'), Iran, Det Kurdiske Selvstyreområde i det nordlige Irak og ikke mindst til Syrien, hvormed der bl.a. udvikledes en betydelig samhandel.

På grund af en lang række udviklinger, som i hvert fald ikke samlet set kan lægges Tyrkiet til last, er der siden indtruffet en række tilbagelag, således at kun forholdet til Grækenland og Bulgarien samt til kurderne i det nordlige Irak i dag kan betegnes som godt og åbent. Det har fået vittige og kritiske røster i tyrkisk presse til at omdøbe det nævnte mantra til: Ingen venner blandt naboerne.

Relationen til Syrien

Særligt udviklingen i Syrien, som Tyrkiet deler en ca. 900 km lang landegrænse med, har haft store negative konsekvenser.

Særligt skal fremhæves bortfald af tyrkisk eksport samt tilstedeværelsen af et meget stort antal syriske flygtninge i Tyrkiet, der i sommeren 2013 passerede ½ million. Det er velkendt, at Tyrkiet har knyttet nære forbindelser til den syriske opposition og til Den Frie Syriske Hær, og landet er blandt de stærkeste kritikere af regimet i Damaskus. Også omvæltningerne i Egypten i juli 2013 har gået Tyrkiets interesser imod. Man havde således udviklet meget tætte bånd til Morsi og Det Muslimske Broderskab, og det kræver ikke megen indsigt at forstå, at udviklingen bestemt ikke været gunstig ud fra et tyrkisk synspunkt.

Ikke kun i forhold til tyrkiske økonomiske interesser i Syrien og Egypten som sådan tjener udviklingen indtil videre til at stække Tyrkiets interessevaretagelse, men udviklingen har også i videre forstand skabt eller udbygget skel i relation til bl.a. kongedømmerne ved Golfen og nabolandet Iran.

Hen over sommeren 2013 har mange indviede i avisernes spalter og i andre sammenhænge talt om, at Tyrkiet har isoleret sig i forhold til naboerne og i regionen som sådan, og nogen har fundet det relevant at fremkalde et gammelt udtryk fra britisk politik i det 19. århundrede: ”Splendid isolation”.

Tyrkiet – quo vadis

De til dels politiske spekulationer nævnt tidligere om, at Tyrkiet kunne søge et alternativ til den hidtidige søgen efter europæisk og transatlantisk integration ved at se mod syd og øst, dvs. det større Mellemøsten og overordnet mod den islamiske verden, bærer ikke gode odds i lyset af udviklingen beskrevet ovenfor. Men bortset fra det helt naturlige i, at Tyrkiet har søgt at udnytte sine komparative økonomiske og handelsmæssige fordele i sin egen region, hvilket også langt hen ad vejen samlet har skabt gode resultater særligt for eksporten, er der ikke mange vestlige eller europæiske iagttagere, der har set dette som et reelt valg for Tyrkiet. Dertil er Tyrkiets velstand alt for afhængig af eksport til og investeringer fra særligt EU og USA. Det skal huskes, at knap 50 % af Tyrkiets eksport i en årrække er gået til EU, hvorfra også ca. 75 % af udenlandske investeringer (FDI) hidrerer.

» Europa har mere brug for det stabilitetsbolværk, Tyrkiet udgør i regionen, end før.

Det ville nok forekomme de fleste iagttagere mere reelt at tale om, at udviklingen i Mellemøsten, herunder aktuelt særligt Syrien og Egypten, taler for, at Tyrkiet har mere brug for et nærmere samarbejde med EU end før. Og man kunne tilsvarende sige, at Europa har mere brug for det stabilitetsbolværk, Tyrkiet udgør i regionen, end før[M4]. Hertil kommer den fortsatte og stigende gensidige interesse i at udvikle det økonomiske samarbejde.

Det er på denne baggrund manges håb, at EU's udvidelsesforhandlinger med Tyrkiet i fælles interesse kan tilføje ny dynamik. Der er naturligvis reelle udfordringer i udvidelsesforhandlingerne, som må og skal adresseres, men det er der ikke uenighed om mellem parterne. Det er derimod svært at overse, at der de senere år på begge sider særligt ved markante politiske tilkendegivelser er blevet skabt nogle hindringer for opnåelsen af en mere befordrende dynamik i forhandlingerne mellem EU og Tyrkiet.

Man kan håbe, at en større gensidig fornemmelse af interdependens og interessefællesskab mellem EU og Tyrkiet får lov at sætte et større præg på forholdet i kommende år. ■